

Kuzmíková, Jana: MODERNIZMUS V TVORBE IVANA HORVÁTHA. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006. 157 s.

Jana Kuzmíková sa vo svojej literárno-vednej tvorbe (zatiaľ) upísala monografickému pohľadu na diela moderných slovenských spisovateľov, ktorých poetologické východiská tvorby tkvejú v prvej polovici 20. storočia. Po monografickom spracovaní tvorby Františka Švantnera (ktoré vyšlo vo vydavateľstve VEDA v r. 2000) pristúpila k dielu Ivana Horvátha.

V úvodnej kapitole modeluje kontext, vo svetle ktorého bude na Horváthove texty nazerať – je ním „modernizmus ako slohové obdobie“, ako znie názov úvodu práce. Jana Kuzmíková ho (aj v súlade s odbornou literatúrou, z ktorej vychádza) vymedzuje pomerne široko (ako obdobie medzi rokmi 1860 – 1970), čo jej na jednej strane umožňuje invariant, skonštruovaný na takejto vysokej úrovni abstrakcie, konfrontovať a protipostaviť voči inému režimu signifikácie – tzv. postmodernizmu (pričom prekvapujúco často nachádza v „postmodernizme“ modernistické rezíduá), na druhej strane však takéto široké vymedzenie do istej miery stiera rozdiely v rámci široko vymedzeného „modernizmu“ samého: napríklad silnú opozíciu, dištancujúce vymedzenie sa avantgárd voči užšie chápanému modernizmu (resp. u nás sa to označuje ako „moderna“: symbolizmu a dekadencií), či formalizmus avantgárd voči existencialistickému dôrazu na formuláciu téz. Samozrejme, takéto smerové vymedzenia sú vždy diskutabilné a vždy sa v nich dá nájsť niečo, čo nie celkom „sedí“ (aj voči mojej poznámke sa dá argumentovať programovými vyhláseniami – čiže tézami – avantgárd a Sartrovým dôrazom na naratívnu techniku v *Cestách k slobode*). Dôležitejšie je skôr to, čo sa s takýmito vymedzeniami urobí v literárnovedných analýzach (čiže relevantná je ich operatívnosť): v takomto zmysle Kuz-

míkovej práca svojím širokým vymedzením modernizmu iste ďaleko viac získava, než by mohla (prípadne) strácať. Už titul práce (Modernizmus v tvorbe Ivana Horvátha) naznačuje, kde bude literárny smer hľadaný: nie primárne vo „vonkajšom kontexte“, ale bude osmoticky „prenikať“ samotné texty autora, prípadne bude fungovať ako ich generatívny kód.

Na úrovni textov autora sa Kuzmíková snaží „smerovo“ čo najminucióznejšie diferencovať: Horváthovo dielo sa jej nedarí zaradiť do jednej z kolónok „lyrizovanej prózy“, ako ich modeloval Oskár Čepan, ale skôr ho vidí takpovediac na ich pomedzí a prieniku. Táto dištancia je pochopiteľná: Čepan, zaoberajúc sa prózou celého medzivojnového obdobia, konštruoval invarianty na vyššej úrovni abstrakcie, snažil sa rozlišovať medzi autormi, zatiaľ čo Kuzmíková pozorne číta texty jedného autora vo väčšom priestore monografie, snaží sa teda rozlišovať na tej najnižšej úrovni: napríklad aj medzi segmentmi *jedného* textu. Táto diferenciácia má ten pozitívny dopad, že texty Ivana Horvátha v inscenovaní Kuzmíkovej monografie nie sú homogénne, ale odkazujú na rozličné literárne smery (sú ich kontamináciou), fungujú v nich viaceré smerové kódy: ukazuje napríklad pluralitu diskurzov v Horváthových textoch (najmä v novelke *Laco a Bratislava*) či simultánne fungovanie realistického a modernistického kódu v poviedke *Penzión von Basch*. Záver, ku ktorému v tejto súvislosti dospieva, má všeobecnejšiu platnosť takmer „životnej múdrosti“: „*Obmedzovať sa nejakou jednou teóriou či manifestom je krátkozraké pre umenie aj pre ľudský život.*“

Na niektorých miestach pri analýze textov rozširuje Kuzmíková svoje textovoanalytické východiská o kognitívne (neurologické) stanovisko: z tohto „neurologického“ hľadiska analyzuje napríklad postup synestézie v modernizme, pričom ukazuje, že tento postup generuje lyrizáciu textu. Tu Kuzmíková určite ponúka posun

oproti predchádzajúcim literárnovedným prácam, ktoré lyrizmus v modernej slovenskej próze v zásade „konštatovali“. Na rozdiel od týchto prác ho Kuzmíková *vysvetľuje*, a to prostredníctvom literárnych generatívnych princípov. Tento kognitívny prístup aplikuje aj na invariant modernistického umenia, kde niektoré jeho postupy (v dadaizme, surrealizme, impresionizme) ukazuje ako umožnené „vypojením ľavej hemisféry“. Týka sa to však skôr iba avantgárd a impresionizmu – pripomeňme na druhej strane vysokú špekulatívnosť niektorých „smerov“, ktoré v tejto práci tiež spadajú pod kolónku „modernizmu“ (napr. dekadencia, existencializmus).

Pri svojich analýzach Jana Kuzmíková prikladá k textom ako raster dobové filozofické koncepcie (Schopenhauer, bergsonizmus) a ukazuje ich „ozveny“, prípadne až usporadujúcu aktivitu v Horváthových textoch: týka sa to napríklad spriestorovania času v próze, vyvolaného sugesciou einsteinovskej teórie relativity, jej priemetom do životného pocitu a literárnej poetiky (a vôbec nejde o to, či tento priemet bol „vedomý“, ale o to, že sa dá z textu prostredníctvom analýzy dekodovať ako usporadujúci princíp). Poviedku *Zhytý návrát*, ktorej sa tieto konštatovania týkajú, interpretuje Kuzmíková tak, že robí istý „prierez“ textom, rozlíši dve sujetové línie (na základe toho kritéria, že jedna je lyrická, druhá epická) a interpretuje text z hľadiska časových súradníc v lyrickej a epickej línii. Pri čítaní poviedkovej zbierky *Tak sa to malo stať* zasa analyzuje modelovanie subjektu (postavy) cez sprostredkovanie v jeho interpersonálnych vzťahoch a jeho postojoch (neautenticnosť osobnosti, neuróza, narcizmus a pod.). Pri čítaní novely *Očami milenky* prostredníctvom usúvzťažnenia tejto prózy s existenciálnou filozofiou Karla Jaspersa dešifruje v novele aj spochybňujúci komentár k existencialistickému učeniu (a opäť: nie je dôležité, či ide o kritický komentár „vedomý“, alebo či sa tento komentár konštituuje práve aktom usúvzťažnenia týchto dvoch „dobových“ diskurzov). Práca teda ponúka aj isté „nečakané“ odhalenia súvislostí.

Ako jeden zo základných organizujúcich princípov modernistického režimu signifikácie

Kuzmíková odhaľuje – na príklade viacerých Horváthových textov – rozštiepenie medzi označujúcim a označovaným, „*problém rozptylu, posunu a medzery medzi výrazom a korešpondujúcou ‚skutočnosťou‘*“, čo je zistenie solidárne aj s inými analýzami režimu signifikácie modernizmu (napr. Abercombieho – Lasha – Longhursta). Ako modernistickú kategóriu, ktorá pôsobí „dostredivo“, označuje kategóriu „virtuality“ – týmto pomenovaním sa pokúša konfrontovať modernistickú „fantazmu“, odohrávajúcu sa v priestore psyché, s postmodernou virtualitou. Ako „vedľajší produkt“ práce z tejto konfrontácie modernizmu a postmodernizmu vzniká (svojská) história a výklad týchto „prúdení“.

Najväčšou devízou tejto práce však podľa mňa nie je konštrukcia „veľkých invariantov“, ale zostávajú ňou minuciózne analýzy významovej produkcie jednotlivých konkrétnych textov. Za naozaj ukážkovú a invenčnú možno označiť interpretáciu poviedky *Rovnica s dvoma neznámymi*. Rekonštruje logickú štruktúru (predstaveného) sporu (medzi dvoma postavami a postojmi) v texte. Prierezom rozčleňuje sujetovú paradigmu na viaceré plány. Rétorickou analýzou ukazuje, ako rozprávač začína používať „*podobné spôsoby manipulácie, aké odsudzuje u protistránky*“ a napokon v pointe Kuzmíková ukáže „biele miesto“, ktoré nevidí ani jedna z protistránok sporu, ono „nemyslené“ v texte. Táto analýza je dekonštrukčným kladením otázok textu, jeho podrobením „križovému výsluchu“, ktorý odhaľuje apóriu v texte.

Jana Kuzmíková sa vo svojej práci programovo občas nevyhýba estetickému hodnotiacemu stanovisku. Našťastie je to však „*Európan(ka) s vycibreným zmyslom pre eleganciu a nehodnosť gýča*“ už po skúsenosti japonského kimona (porov. s. 101). Jej „dnešné“ metodologické hľadisko, ktorým nasvecuje texty Ivana Horvátha, a dôkladnosť jej „pozorných čítaní“ robia z tejto monografie možnosť, ako prečítať Horváthove texty, ktorú nemožno ignorovať. Zároveň je možné aj „operatívne“ využitie práce tými, ktorí sa s tvorbou Ivana Horvátha ešte len chcú zoznámiť.

Tomáš Horváth